

Schopenhauer Felsefesinde Platon'un Etkisi Üzerine Bir Analiz

An Analysis of Plato's Impact on the Philosophy of Schopenhauer

Yunus Emre AKBAY

Dr. Öğretim Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Mantık Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi
Assist. Prof. Dr. Süleyman Demirel University, Faculty of Theology, Logic Department,
Isparta/Türkiye
emreakbay@sdu.edu.tr | orcid.org/0000-0003-1050-4926

Merve MUMCU

Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri ABD Yüksek Lisans Öğrencisi
Süleyman Demirel University, Social Sciences Institute,
Department of Philosophy and Religious Sciences, Post Graduate Student
Isparta/Türkiye
mumcumerve4242@gmail.com | orcid.org/0000-0002-4266-2200

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Type: Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Received: 18 Ekim / October 2022

Kabul Tarihi | Accepted: 25 Ekim / October 2022

Yayın Tarihi | Published: 20 Aralık / December 2022

Atıf | Cite as: Yunus Emre Akbay, Merve Mumcu, "Schopenhauer Felsefesinde Platon'un Etkisi Üzerine Bir Analiz", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 49 (Aralık 2022/2), 238-255.

İntihal | Plagiarism: Bu makale en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi./This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Süleyman Demirel University Faculty of Theology Isparta/Turkey

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduifd>

Mail: ilahiyatdergisi@sdu.edu.tr

Schopenhauer Felsefesinde Platon'un Etkisi Üzerine Bir Analiz*

Öz

Bu makalenin amacı Platon felsefesinden büyük ölçüde etkilenen, özellikle idea düşüncesini ve sanat/bilgi felsefesini bu kurama göre oluşturan Schopenhauer'un, Platon'un idealer anlayışını nasıl felsefesine dâhil ettiğini hangi noktalarda onunla uzlaştığını ve geliştirdiğini ortaya koymaktır. Schopenhauer düşüncesini etkileyen Immanuel Kant ve Upanişadlar gibi unsurlar arasında Platon'un oldukça önemli bir role sahip olduğu anlaşılmaktadır. Platon kendi düşüncesinde ideaları bilginin, varlığın ve diğer bütün felsefi alanların temeline yerleştirmiş ruh, yeniden hatırlama ve diyalektik gibi kavramlarla fenomenler âleminde yaşayan insanın idealer âlemini kavramasını mümkün kılmıştır. Bu anlamda idealer bütün felsefi düşünmenin temelinde yatan değişmez özler olarak, fenomenler âlemindeki değişime tabi olan tekilerin pay alma ilişkisi üzerinden idealerle bağlanması sonucunda gerçek bilginin nesnesi olabilmektedir. Şu hâlde Platon için idealer numenler olarak insan bilişine açıktır. Öte yandan modern felsefenin kurucuları arasında yer alan Kant, akıl üzerine yazmış olduğu eserlerde numen ve fenomen ayrımını kesin bir biçimde bilginin konusu olmak bakımından ayırarak, numenleri bilginin konusu olmaktan çıkarmıştır. Kant'a göre numenlerin akıl ile bilinmemesi, sadece ahlak düşüncesinin kurgulanması için bir maksim düzeyine indirgenmesi söz konusudur. Bu anlamda idealist bir filozof olan Schopenhauer, Kant'ın bu numenleri bilginin konusu olmaktan çıkarmasını yadsır ve eksik bulur. Bu nedenle o, Platon'un idealerini kendi düşüncesi içinde yorumlayarak sanat üzerinden yeniden bir kurgu oluşturur. Schopenhauer, Kant'ın felsefesinde yer alan "kendinde şey" anlamındaki numen kavramını insan bilincine yeniden açımlayarak modern anlamda sanat üzerinden Kant'ın eksik bıraktığını tamamlamak ister. O, bu nedenle Platon'un idealer kuramını felsefesine dâhil eder. Tıpkı Platon'da olduğu gibi fenomen ve numen ayrımı, Schopenhauer felsefesinde isteme ve tasarım terimleri/kavramları üzerinden yeniden gün yüzüne çıkar. Ona göre kör istenç veya istenç olarak dünya numen alanına karşılık gelirken, tasarım olarak dünya fenomenler alanına karşılık gelmektedir. Filozofa göre maddi âlemdaki zaman, mekân ve nedensellik, numenler alanına ulaşmak için kurtulması gereken unsurlardır. Kişi fenomenler âleminden numen âlemine ancak bu bağlardan kurtulduğu zaman ulaşabilir. Filozofa göre bu kurtuluş ise nesnede var olan ideaları kavramakla mümkündür. Böylelikle felsefesinin önemli bir kısmını kapsayan, insanı hapseden kör istençten söz konusu Platoncu idealere yükselerek kurtulma ve gerçek bilgiye ulaşma olanağını verir. Bu açıdan Platon'un idealer öğretisi, Schopenhauer'da öznenin kendi başına kendinde şeye ulaşmasını, nesneyi olduğu haliyle görmesini sağlayarak istencin etkisinden, istencin sessizleşmesiyle kurtulmasını sağlar. Bu sessizleşme ise ancak estetik deneyimle mümkündür. Dolayısıyla onun felsefesinde Platoncu idealerin özel bir yeri vardır. Filozofun idea düşüncesi ve sanat felsefesi çoğunlukla Platoncu unsurlarla doludur. Bu yazıda ilk olarak Platon'un idealer anlayışına yer verilip sonrasında idealer

- Bu çalışma Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri ABD'de Dr. Öğretim Üyesi Yunus Emre Akbay danışmanlığında yürütülen Merve Mumcu'nun Yüksek Lisans çalışmalarından türetilmiştir.

teorisinin Schopenhauer'daki etkileri ele alınacak ve iki filozof arasındaki kesişim noktaları analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Schopenhauer, Platon, Kendinde şey, İdea, İstenç.

An Analysis of Plato's Impact on the Philosophy of Schopenhauer

Abstract

The aims of this article are to reveal how Schopenhauer, who was greatly influenced by Plato's philosophy and created his own philosophy of art/knowledge based especially on the theory of ideas, adopted this theory into his own philosophy, and at what points he agreed with him and developed it. It is understood that Plato has a very important role among the factors such as Kant and Upanishads that influenced Schopenhauer's thought. Plato placed ideas at the base of knowledge, existence and all other philosophical fields in his own thought, and made it possible for people living in the phenomenal realm to grasp the realm of ideas with concepts such as spirit, recollection and dialectic. In this sense, the ideas, as the unchanging essences underlying all philosophical thinking, could become the object of real knowledge as a result of connecting the individuals subject to change in the phenomenal realm with the ideas through the relationship of participation. Therefore, for Plato, the ideas are open to human cognition as noumena. On the other hand, one of the founders of modern philosophy, Immanuel Kant, in his works on the mind, separated noumena and phenomenon from the point of being the subject of knowledge, and removed the noumena from being the subject of knowledge. According to Kant, noumena cannot be known by reason, and it is reduced to a maxim level only for the construction of moral thought. In this sense, Schopenhauer, an idealist philosopher, denies Kant's removal of these noumena from being the subject of knowledge and finds it incomplete. For this reason, he interprets Plato's ideas within his own thought and creates a fiction through art. Schopenhauer, by re-explaining the concept of noumena meaning "thing-in-itself" in Kant's philosophy, wants to complete what Kant left incomplete through art in the modern sense. For this reason, he incorporates Plato's theory of ideas into his philosophy. Just as in Plato, the distinction between phenomenon and noumena resurfaces in Schopenhauer's philosophy through the terms/concepts of will and design. According to him, while the world as blind will or will corresponds to the field of noumena, the world as a design corresponds to the field of phenomena. According to the philosopher, time, space and causality in the material world are the elements that must be avoided in order to reach the domain of noumena. According to the philosopher, this salvation is possible by grasping the ideas that exist in the object. Thus, he gives the opportunity to get rid of the blind will, which covers an important part of his philosophy, and to reach true knowledge by rising to the aforementioned Platonist ideas. From this point of view, Plato's doctrine of ideas enables the subject to reach the thing-in-itself, to see the object as it is in Schopenhauer, and to get rid of the influence of the will with the silence of the will. This silence is only possible with aesthetic experience. Therefore, Platonic ideas have a special place in his philosophy. As a result, Schopenhauer's thought of ideas and

philosophy of art are mostly full of Platonic elements. In this article, firstly, Plato's understanding of ideas will be touched upon, then its effects on Schopenhauer will be discussed, and the intersection points between the two philosophers will be analysed.

Keywords: Schopenhauer, Plato, Thing-in-itself, Idea, Will.

Platon'un İdealar Öğretisi ve İdealara Ulaşma

Platon'un (MÖ. 428/7-347) özellikle *Gorgias* ve *Protagoras*'ta sofistlerle yaptığı diyaloglar gerçeklik ve bunun bilinebilirliği üzerinedir. *Gorgias*'a göre hiçbir şey yoktur, olsa bile bilinemez, bilirse de aktarılamaz.¹ *Protagoras*'a göre ise özne, şeylerin durumunun ve değerinin tanımlamasında tek kriterdir.² Lakin Platon'a göre gerçeklik ne sonsuz bilinemezlik değeri taşır ne de ulaşılması o kadar aşikâr ya da sürekli bir değişim içindedir. Ona göre bu dünyadaki deneysel tecrübelerimiz var olan gerçeklik sayılamaz. Şöyle ki; Platon, döneminin sofistik anlayışını göz önünde bulundurarak deneysel dünyanın varlığını kabul etmekle birlikte onun varoluş şeklini ve sürekli değişken ve istikrarsızlığını da kabul eder. Ona göre dünya, sürekli değişim içindedir ve bu değişim içinde yer alan her şey görecelidir. Bu şekilde elde edilen bilgiler de değişkenlik arz eder.³ İşte Platon'un asıl derdi de burada başlar. Platon'un temel problemi bunca değişim ve istikrarsızlığın altında değişmeyen, olduğu gibi kalan, gerçek ve doğru bilginin imkânını veren ideal form arayışındır. Buda bir nevi varlığın değişmeyen bir özü bulunduğuna işaret eder. Dolayısıyla Platon bir ayırım yapar; bu dünyada deneyimleyip algıladığımız şeylere görüngüler alanı, ancak akılla, düşünme faaliyetiyle yakalayabileceğimiz görüngünün ötesine ise idealar/eidos alanı adını verir.⁴ Görüngüler alanı değişim alanıdır, mutlak bilginin imkânını bulamadığımız alandır. Oysa bu imkânı varlığın özünü yerleştirdiği, gerçek ve mutlak bir bilgi elde edebildiğimiz değişimin söz konusu olmadığı idea/eidos alanında bulmak mümkündür.⁵

İdea ya da *eidos*, görüntü, görünüş şekil form, biçim, biçimlendirici doğa, tip, tür, fikir, düşünce, tasavvur anlamlarına gelir.⁶ Platon'a göre idealar ise, deneysel ya da görüngüler dünyasındaki şeyler, bu formlardan pay alarak (meteksis) meydana gelmiştir.⁷ İdealar asıl gerçek ve genel kavramlardır.⁸ Duyulur dünyadaki nesnelere ya da nesnelere atfettiğimiz kavramlar, şeylerin tanımlanması ve nitelenmesi, idealar yani değişmez formlardan pay alma sayesinde. Zira fenomenler idealardan bağımsız değildir; onlar bu gerçek formlardan pay almıştır. Örneğin bir ayna karşısına geçtiğimizde bir yansımamızı görürüz fakat kendimize dokunduğumuzda ve gördüğümüzde

¹ Platon, *Gorgias*, çev. M. C. Anday, *Diyaloglar* içinde (İstanbul: Remzi Kitabevi, 9. Basım, 2012.), 447a vd.

² Platon, *Protagoras*, çev. N. Şaz Kösemihal, (İstanbul: Sosyal Yayınlar, 2001) 343a vd.

³ Platon, *Phaidon*, çev. F. Akderin, (İstanbul: Say Yayınları, 2015), 78-79. Platon, *Phaidros*, çev. F. Akderin, (İstanbul: Say Yayınları, 2015), 83-84a. Umberto Eco, *Antik Yunan Felsefe Tarihi 1*, çev. L. T. Basmacı, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2012), 190.

⁴ Platon, *Devlet*, çev. H. Demirhan, (İstanbul: Sosyal Yayınları, 2002), 510 vd.

⁵ Platon, *Phaidon*, 79b. Platon, *Menon*, F. Akderin, (İstanbul: Say Yayınları, 2013), 84 vd.

⁶ Francis E. Peters, *Antik Yunan Felsefe Terimleri Sözlüğü*, çev. Hakkı Hünler, (İstanbul: Paradigma Yayınları, 2004), 85-91.

⁷ Platon, *Phaidon*, 102a.

⁸ Platon, *Phaidon*, 104a vd.

gerçekliğimizin yansıması olarak aynaya bakarız. Aynadaki de gerçekliğimizden pay alarak yansımamızı oluşturmuştur. Duyulur dünyadaki şeylerde aynı şekilde gerçeklikten, idealardan pay alarak bize görünmektedir. Platon burada bize pay alma durumunda, ideaları bilme ve tanıma olanağı da sağlamaktadır.⁹ Çünkü özne idealar dünyasından geldiği için bu dünyaya gelmesiyle ideaları unutmuş olsa da bu yansımalarla birlikte ideaları düşünerek onları anımsamaya (anemnesis/recollection) başlar.¹⁰ Bu anımsamalar sayesinde özne düşünür ve şeylerin yansımalarının arkasındaki gerçek formları keşfeder. Dolayısıyla idealar bilinemez değildir. Özne bir tür zihinsel sezgi ile nesnelere görüntüsünün arkasındaki gerçeğe (eidos) yaklaşır. Dolayısıyla kişi pay alma noktasından hareketle, yeniden hatırlama ve diyalektik sayesinde ideaları bilgisini kavrayabilir.¹¹

Platon, *Phaidon*, *Menon* ve *Phaidros* adlı eserlerinde ruhun ölümsüzlüğü¹² ve *Timaios*'ta ideaları temaşa etmişlik üzerine temellendirdiği yeniden hatırlama (anemnesis) teorisi ile fenomenler âlemindeki insanın ideayı yeniden hatırladığını savunur. İdeaların arasındaki yapı ve ilişkiden hareketle özdeşlik, çelişmezlik ve üçüncü halin imkânsızlığı gibi mantık kurallarını, nesnelere tanımlamayı mümkün kılan özü pay alma üzerinden fenomenler dünyası arasındaki tekileri anlamlandıracak bir köprü kurar. *Kratylos* ile adlandırma ve nesnelere arasındaki ilişki bir ad koyucu olarak diyalektikçi üzerinden incelenir.¹³ Bunun mantıksal ve epistemolojik kurgusu *Theaitetos*¹⁴ ve *Sofist*¹⁵ adlı eserlerinde ortaya konulur. Öte yandan ideaları kavrayarak tekiler dünyasında anlaşılır kılan diyalektikçinin olgun formu *Devlet* ve *Devlet Adamı* gibi eserlerle tamamlanır. Bu dizgide, idealar bilgi kadar sanatın da konusu, özü ve imkânı olarak ontolojik ve epistemolojik yapının bilinir temelidir.

Immanuel Kant (MS. 1724-1804) akıl üzerine yazdığı üç eserinde sırasıyla aklın sınırlarını soruşturarak net bir biçimde numenleri fenomenler âleminde ayırır. Kendinde şey olarak numenler aklın soruşturma konusu dışında bırakılarak ancak ahlak konularının bir maksimi düzeyine indirgenir. Bu açıdan Platoncu idealar bütün felsefenin temeli olurken, Kant bunu ahlakın alanında sınırlar. Arthur Schopenhauer'a (MS. 1788-1860) göre Kant'ın en büyük başarısı görüngü yani fenomen alanı ile kendinde şey/numen alanını ayırmaktır fakat bir noktayı kapalı bırakarak felsefesini eksik tamamlamıştır. Bu nokta ise, kendinde şeyi kendi alanına hapsederek özne için kavranamaz, ulaşılamaz hale getirmesidir. Schopenhauer ise buradaki eksikliği Platoncu idea ile tamamlayarak asıl gerçeklik olarak kabul ettiği numen alanını sanat/estetik üzerinden bilinebilir hale getirmiştir. Felsefesinin tamamını bu düşünce üzerine kuran Schopenhauer, en önemli eseri olan ve dört kitaptan

⁹ Platon, *Phaidon*, 110c vd.

¹⁰ Bkz. Veli Temizkan, "Platon'un Menon Diyalogunda Anemnesis Kuramı", *Turkish Studies*, 11/2, (Winter, 2016), 1173-1192.

¹¹ Platon, *Phaidon*, 103de, Platon, *Timaios*, E. Güney - L. Ay, (İstanbul: Sosyal Yayınlar, 2011), 51de vd.

¹² Platon, *Phaidon*, 74e vd. Platon *Menon*, 84de vd. Platon, *Symposion* (Şölen), çev. C. Karaya, (İstanbul: Sosyal Yayınlar, 2000), 211abc vd.

¹³ Platon, *Kratylos*, çev. E. Gören, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016), 408ab, 416-417 vd.

¹⁴ Platon, *Theaitetos*, çev. M. Gökberk içinde *Diyaloglar-2*, 4. Basım, (İstanbul: Remzi Kitapevi, 1994), 210b vd. bkz. Platon, *Sofist*, çev. C. Karakaya, (İstanbul: Sosyal Yayınlar, 2000), 254cde vd.

¹⁵ Platon, *Sofist*, 254cde vd.

oluşan *İstenç ve Tasarım Olarak Dünya* ile düşüncelerini bir bütün olarak aktarmıştır.¹⁶ Dolayısıyla Platon, öznenin yer aldığı görüngüler yani, fenomenler dünyasında ve bu alanın getirdiği kesin ve gerçek bilginin imkânsızlığı noktasında bir zemin inşa ederek buraya öznenin bilinçli şekilde aklıyla ulaşabilme yolunu sağlamıştır. Platon'un idealarından hareketle Schopenhauer, Kant'ın bilinemez dediği numen alanını öznenin bilinçli şekilde kavrayabileceği bir zemin olarak anlaşılabilir ve bilinebilir haliyle yeniden tasarlamıştır. Bu ise numenin bilinme imkânını sanat üzerinden yeniden kurgulamak ve yorumlamak demektir.

İdeaların Schopenhauer Felsefesindeki Yeri

Platon'un idealar dünyasının ontolojik ayrı bir düzlemde yer aldığı yönündeki felsefe tarihindeki genel okuma, Schopenhauer'da ideaların insan zihnindeki kavramlardan oluşan üst kümelere dönüşmesi üzerinden incelenir. Bu anlamda Schopenhauer için Platon'un en büyük başarısı iyiliği, güzelliği ve buna benzer kavramların kendineliği üzerine oluşturduğu düşüncesidir. Şeylere atfettiğimiz kavramların gerçek bir form olarak varlığı ve öznenin onun bilgisine ulaşma imkânı Schopenhauer'ın felsefesinde bu yaklaşımla yerini bulmuştur. Onun felsefesinde yer alan idealar, şeylerin üzerinde yansıma olarak bulunması ve özneye gerçek bilgiyi elde etme imkânı sağlaması, Kant'ın felsefesinin eksik tarafını tamamlamaktadır. Bu sebeple Platon'un idea düşüncesini Kant'ın kavrayıştan uzak ve bilinemez olarak atfettiği numen alanına dâhil ederek fenomen dünyasının ötesinde kendinde şeyi kavramanın ve bilincine varmanın Platoncu anlamda yeni bir yolunu bulmaktadır. Ona göre Kant'ın kendinde şeyle kastettiği Platon'un idealarıyla uyum içindedir. Bu sebeple Platon, felsefesindeki öznenin ideaları ulaşarak daha yüksek bir bilince erişmesinin imkânı, Kant'ın fenomen alanından kurtulma ve deneysel bilincin ötesine ulaşarak kendinde şeyi daha iyi bir bilinçle kavrama imkanını da vermektedir. Bu imkan aynı zamanda duyularımızla sınırlandırıldığımız, güvenilir, gerçek bilgidir yoksun, zaman, mekan ve nedensellikten örülü adeta deneysel hapseden, fenomen dünyasından kurtulup özgürlüğü de sağlamaktadır.¹⁷

Platon gibi Schopenhauer felsefesinin neredeyse tamamı da görünüş ve gerçeklik ayrımında yatar. İsminden de anlaşıldığı üzere *İstenç ve Tasarım Olarak Dünya* adlı eserinde görünüş ve gerçeklik olarak tanımladığı *tasarım olarak dünya* ve *istenç olarak dünya* onun felsefesinin iki ana terimidir. İlki öznenin tasarımı ve bir fenomen/görüngü dünyası olarak zaman, mekân ve nedenselliğe bağlı iken, ikincisi tam bir gerçekliği ifade eden kendinde şey alanı yani istenç dünyasıdır. Ona göre ilkenden ikincisine geçmek numen bilgisinin kazanılmasının ilk aşamasıdır. İkinci aşama ise istenç dünyasından yeni kazandığı bilgilerle tekrar değişim dünyasına/fenomenler alanına geri dönmektir. Üçüncü aşama numenler alanındaki kazanımlarla fenomenler alanındaki verilerin yeniden yorumlanmasıdır. O bu süreci, tasarım olarak dünyayı numenler ışığında anlamlandırmak yahut istencin etkisinden kurtulmak olarak niteler. Schopenhauer açısından bu üçüncü aşamada birey, yeter

¹⁶ D. E. Cartwright, *Schopenhauer*, çev. S. Erduman, (İstanbul: T.İ.B.Y., 2020), 258.

¹⁷ Christopher Janaway, *Düşüncenin Ustaları, Schopenhauer*, çev. R. Çağrı Ataman, (İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 2007), 31.

neden ilkesinden bağımsız, sanat nesnesine yani Platoncu ideaya yönelmiştir ve gerçekliği kavrayan bir dünyada bulunma haline erişmiştir.¹⁸ Aslında bu Platon'un doksa bilgisine sahip kişinin yeniden hatırlama yahut diyalektik sayesinde *alethes doksa* oradan da *epistemeye* ulaşma yolculuğunun yeniden yorumlanmasıdır.¹⁹ Fakat o, söz konusu süreci Platon'un yaptığı gibi diyalektik ve epistemoloji temelinden farklı olarak sanat üzerinden kurgular.

Schopenhauer idealizmi için ilk aşama olan fenomenler dünyasında bulunma, bir tasarımdır. Tasarım terimiyle "*dünya benim tasavvurumdur.*"²⁰ Düşüncesine yani, idealizme vurgu yaparak öznenin kurduğu bir görünüş, deneyim ve bilgi kastedilir. Aynı zamanda tüm bunlar zaman, mekân ve nedensellik ilişkileri içinde var olur ve diğer zaman ve mekânda olan şeylere görelidir. Bir diğer ifadeyle, Schopenhauer, Platoncu süreci, Kantçı kısıtlılıklar içinden değerlendirerek, aşkın bir âleme atıftan ziyade şimdi ve burada olmaklığı, yine buradan hareketle oluşan "aşkınlık" içinde anlar. Dünyanın ne olduğuna ilişkin cevap ise "*Dünya benim istememdir.*" ile karşılığını bulur ve bununla asıl gerçekliği ve hakikati ortaya koyar. Burada öznenin bu tasarımı olmaksızın, özne için maddesel şeylerin var olmayacağı anlaşılmaktadır. Aksi takdirde özne görünüşün ötesine geçemez, istemenin asıl hakikati olan tüm varlığın özüne yani kendinde şeye ulaşamaz.²¹ O bunu şöyle ifade eder:

*"Nihayetinde, bu cismani dünyaya başka hangi mevcudiyeti veya gerçekliği atfedebiliriz ki? Böyle bir dünyayı kurmak için gereken elementleri nereden temin edebiliriz? İsteme ve tasavvur haricinde hiçbir şey bize ne tanıdık ne de düşünülebilir. Cismanî dünya, dolaysızca bizim tasavvurumuzdadır ve eğer buna en büyük gerçekliği atfetmek istiyorsak o zaman ona hepimizin kendi bedenimizin sahip olduğu gerçekliği atfederiz; çünkü herkes için bu en gerçek olandır. Ancak bu bedeni ve onun fiillerini analiz edersek, onun tasavvur olmasının dışında yalnızca isteme oluşuyla da karşılaşırız ki bu da bedenin bütün gerçekliğini kapsar. Bu nedenle cismani dünyaya atfedebileceğimiz başka bir gerçeklik yoktur. Eğer cismanî dünya, yalnız bizim tasavvurumuz oluşunun dışında yani bizatihi kendisi olarak ve en iç özü itibarıyla dolaysızca kendi içimizde bulduğumuz isteme olduğunu söylemeliyiz."*²²

Bu ifadeler geniş anlamda değerlendirildiğinde tıpkı Descartes'in (MS. 1596-1650) "*düşünüyorum öyleyse varım*" dediği ve ya Kant'ın kategorileri zihne ikame ederek bilgiyi apriori öncüllerle kurguladığı gibi, felsefi soruşturmanın başlangıç noktasını, yanılmaz temelini kendinden başlatmak demektir. Pasajda da görüldüğü gibi filozofa göre dünya bir tasarımdır ve özne nesne arasında da kopmaz bir etkileşim vardır. Her ikisi de birbirinden bağımsız düşünülemezler ve var olamazlar. İlk aşamada dünya bir tasarım dünyası olduğu için özne yani, deneyimleyen olmadan deneyimlenen nesnenin varlığından söz edemeyiz. Diğer taraftan yine aynı şekilde deneyimlenen

¹⁸ Cartwright, *Schopenhauer*, 260.

¹⁹ Platon, *Theaitetos*, 201 vd.

²⁰ Janaway, *Düşüncenin Ustaları, Schopenhauer*, 44.

²¹ Janaway, *Düşüncenin Ustaları, Schopenhauer*, 44.

²² Arthur Schopenhauer, *İsteme ve Tasavvur Olarak Dünya*, çev. A. Onur Aktaş, (Ankara: Doğu Batı Yayınevi, 2020), 204.

nesne olmadan bir deneyimleyen öznenen de söz edilemez.²³ Özne bu tasarımı kurarken apriori kalıplarla zaman, mekân ve nedensellik bu tasavvurları meydana getirir. Bu tasavvur yani tasarımlar içinde kör istenç, tek gerçeklik olarak eylemelerini bu varlık alanında, organik ve inorganik şeylerde, zaman, mekân ve nedenselliğin dışında, şuursuz olarak belli bir düzen içinde kendini var eder.²⁴ Buna göre her özne, istenç ve tasarımı birlikte deneyimler. Şöyle ki; özne bedeninin bilincinde olduğu sürece istenç o bedenin nesneleşmiş halidir diyebiliriz. Buradaki istenç ile bedenin birliği, bedenin her bir kısmının veya faaliyetinin arzu ve istencin sonucu olduğu anlamına gelir. Bir başka ifadeyle istencin nesneleşmesi demektir. Bu ikisi arasında bir nedensel ilişki de yoktur. Çünkü beden ve istenç bir ve aynı şeydir.²⁵ Buna bağlı olarak tüm varlık alanı da Schopenhauer'a göre kör, bilinçsiz ve amacı olmayan istemenin/istencin nesneleşmesidir. Bu istemenin gerçek ama rasyonel olmadığı anlamıyla örtüşmektedir. Çünkü bir amacı olsaydı buradaki amaçlılık özne ile arzu edilen arasında bölünmeyi gerektirecektir. Fakat tasarım dünyasında özne ve nesne ayrımı kaçınılmazdır. Dolayısıyla kendinde şey dediğimiz isteme de tasarım dünyasının ilkelerinden bağımsızdır.²⁶ Bu varlık alanı organik ve inorganik maddelerden oluştuğuna göre istenç, tüm bunlar üzerinde kendini gerçekleştirir, nesneleşir. İşte buradaki istenç/isteme tüm şeylerin, tasarımların ardındaki kendinde şeydir, hakikattir. Onun tek amacı şeyler üzerinden kendini var etmek, nesneleştirmeyi sürdürmektir. Kör istenç ise, zaman, mekân ve nedensellik etkilerinden uzak, kendinde şey yani mutlak hakikat olarak vardır. Onun sayesinde varlık alanındaki şeyler, yaşam enerjisini sağlamaktadırlar. Şeyler dediğimiz yani, varlık alanında yer alan ne varsa onun için vardır. O şeyler için var değildir.²⁷ Her ne kadar Schopenhauer “klasik anlamdaki metafiziği” reddetse de söz konusu ifadelerinin kendi düşünce sistemi içinde kör istenci bir tür “modern metafizik” düzleminde yeniden yorumladığı görünümü vermektedir. Söylediğimiz gibi istemenin varlık alanında nesneleşmesi organik ve inorganik varlıklar üzerinde belli aşama ve seviyelerde, en yüksek ve en alçak düzey olarak ifade edebileceğimiz derecelerde gerçekleşir. İşte tam buradaki istemenin nesneleşmesinde meydana gelen değişmez ve kesin aşamalardan Schopenhauer, Platoncu ideayı kastetmektedir:

“Buna bağlı olarak bir sonraki kitap Platon’un öğrencilerine çoktan açık olan bir konunun detaylı incelemesini içerecektir. Yani ifadesini sayısız tekil şeyde bulan ve bu tekil şeylerin ulaşılmaz modelleri olarak istemenin farklı derecelerdeki nesneleşmesi veya şeylerin ebedi kalıplarının incelemesini içerecektir. Ve bu kalıpların kendileri zaman ve mekâna girmezler, fakat tekil şeylerin aracıdırlar, sabittirler ve hiçbir değişime tabi değildirler. Daima “olan” ve asla “dönüşmeyen”dirler çünkü sadece tekil şeyler gelip geçicidirler ve her zaman dönüşürlü ve asla “olan” değildirler. Bende diyorum ki istemenin nesneleşmesinin bu seviyeleri, Platon’un idealarından başka bir şey değildir. Bu noktada idea kelimesine ileride kullanabilmek için kısaca değiniyorum ki ben bu kelimeyi daima

²³ Cartwright, *Schopenhauer*, 261.

²⁴ Murat Kaymaz, “Schopenhauer Felsefesinde Platonik Öğeler”, *Felsefe Arkivi*, 47, (2017), 84.

²⁵ Cartwright, *Schopenhauer*, 269.

²⁶ Ahmet Cevizci, *Felsefenin Kısa Tarihi*, (İstanbul: Say Yayınları, 2015), 466.

²⁷ Kaymaz, “Schopenhauer Felsefesinde Platonik Öğeler”, 84.

*Platon'un verdiği doğru ve orijinal anlamında kullanıyorum. İdealar asla Skolâstik ve dogmatik akıl yürütmelerin soyut ürünleri olarak düşünülmemelidir.*²⁸

Dolayısıyla idealar, istemenin nesneleşmesinin sabit birer derecesidir. İdealar kendilerini öncelikle inorganik dünyada gösterirler. Örneğin bulutların hareketleri, yer çekimi gibi doğa hareketleri bu inorganik dünyaya ait nesneleşmenin ilk basamaklarıdır. Onların doğalarına ait olan bu hareketler aynı zamanda onların özleridir, idealarıdır. Bir başka örnek vermek gerekirse bir dalganın gelgitliği veya köpükler oluşturması onun özüne, doğasına, ideasına işaret etmez. Fakat denizin akışkan, yer çekimli hareketi ya da renksiz, saydamlığı onun özüne işaret eder, bunlar onun ideasıdır. Bu nesneleşmenin bir diğer basamağı bitkiler ve hayvanlardır. Bu basamakta varlığın bireysel nitelikleri bir kenara bırakılarak türün özelliklerine işaret edilir ve tür özelliklerine bakılarak ideası kavranır. Son nesneleşme basamağında ise insan yer alır fakat burada bir tür özelliği, idealara işaret etmez. Çünkü her insan farklıdır ve çeşitli karakter, yapı ve bireysel özelliklere sahiptir. Bu sebeple her insana belli bir noktaya kadar bir idea olarak bakılmaz.²⁹

*“İnsan türünde her birey ayrı olarak çalışılmalı ve kendi içinde kavranmalıdır ve herhangi bir verili bireyin davranışını belirli bir kesinlik derecesi ile önceden tahmin etmek istiyorsak bu, öncelikle akıl ile ortaya çıkan rol yapabilme olasılığından dolayı zordur. Muhtemelen insan türünün diğer tüm türlerden bu farkı, beynin oluk ve kıvrımlarında yatmaktadır; bunlar kuşlarda tamamen eksiktir ve kemirgenlerde çok zayıf bir şekilde mevcuttur ve hatta daha yüksek hayvanlarda bile beynin iki tarafı insanda olduğuna göre daha simetrik ve her bireyde düzenli bir biçimde aynıdır.”*³⁰

Buna göre insan haricindeki nesneleşme basamaklarında tek tek olan tüm şeyler belli bir türe aittir, sabittir ve yok oluşları mümkün değildir. Tek tek şeyler yok olurken tür kapsamında baktığımızda türün devamlılığını görürüz. Örneğin bir tür olarak kavak ağacı kendi başına bir ideadır. Özne idealara ulaşmak istediğinde ona upuygun olan nesnel bilgi, şeylerin doğasında kalıcılık arz eden bu bilgidir. Bu upuygun, nesnel bilgi bize kendinde şeyi tam olarak göstermese de zaman dışı bir bilmeye olanak sağlamaktadır.³¹ Söylediğimiz gibi Schopenhauer, dünyanın “neliği” sorusuna net bir şekilde “isteme” cevabını verdiğine ve yine tasavvur ya da tasarım olarak bu dünyanın da tümüyle istemenin eylemesi, nesneleşmesi olduğunu söylediğine göre, insan için hakikat, öncelikle insanın kendi bedenine yönelerek ulaşabildiği şeydir. Bunun nedeni açıkça istemenin bedende nesneleşmesidir ve insanın bunu idrak etmesi mümkündür. Çünkü insan tasarım olarak dünyada nesnelere arasında bir nesnedir ve kendinde, kendini idrak edebilme yetisini de bulundurur. Nesneleşmenin basamak olarak ilerlediği ve derecelenmenin ideaları kapsadığı söylendiğine göre, insanın yine aynı şekilde basamak olarak kendi içine, özüne yönelik bakışını diğer şeyler üzerinde de uygulamasında bir sakınca görünmez. Dolayısıyla Schopenhauer için nesneleşmenin basamakları

²⁸ Schopenhauer, *İsteme ve Tasavvur Olarak Dünya*, 234-35.

²⁹ Kaymaz, “Schopenhauer Felsefesinde Platonik Öğeler”, 84.

³⁰ Schopenhauer, *İsteme ve Tasavvur Olarak Dünya*, 237.

³¹ Janaway, *Düşüncenin Ustaları, Schopenhauer*, 68.

idealara işaret eder ve aynı zamanda varlığın özüne, ideasına ulaşmanın da bir derecesi vardır. Tıpkı bir elmasın kat kat örtülere sarılıp gün yüzüne çıkarılması gibi, idealara ulaşmak tek tek bu örtüleri kaldırmayı gerektirir.³²

“Daha ziyade birey olarak görünen idrakin öznesine gizemin çözümü şu şekilde verilmiştir: isteme. Sadece ve sadece bu, ona kendi tezahürünün anahtarını verir; anlamını ifşa eder; kendi cevherinin, davranışının ve hareketlerinin içsel mekanizmasını gösterir. İdrakin öznesi, yalnızca beden ile birlikteliğiyle hüviyetine kavuşur ve idrakin öznesine beden, birbirinden tamamıyla farklı iki şekilde verilmiştir. Öncelikle beden, anlamının algısında tasavvur, nesnelere arasında bir nesne olarak ve nesnelere için geçerli olan yasalara uygun şekilde mevcuttur; fakat beden aynı zamanda, tamamen farklı, yani herkese dolaysızca tanıdık şekilde de mevcuttur ki bunu isteme kelimesi belirtmektedir.”³³

Özetle, Platon felsefesinde nasıl ki şeyler üzerindeki yansımalar sayesinde öznenin anımsayarak idealara, gerçek bilgiye ulaşması mümkün ise, Schopenhauer felsefesinde de kendinde şeyi kavramanın, gerçek bilgiye ulaşmanın bir yolu da yine bu idealardan geçmektedir. Platon’un ideaların tam bilgisi olan epistemeye ulaşma süreci nasıl aşama aşamaysa, Schopenhauer’un da idealara ulaşmayı inorganik, organik ve insan için belirli seviyelerde kurguladığı görülmektedir. Yeniden hatırlamayla fenomenlerin tikel zanniyatlarından oluşan doksalardan kurtulup epistemeye ulaşan filozof gibi, Schopenhauer’da ideaları kavrayan özne istemeyle olan tüm bağı yitirir, nesnenin özüne nüfuz ederek saf bir kavrayışla en yüksek nesnellığe ve mükemmelliğe yükselir. Schopenhauer burada, klasik Platon okumasındaki ayırık idealar teorisinden farklı olarak, Platon’un idealarının deneysel dünyaya inmelerine bir açıklama getirerek ideaların bu dünyada bilinen bir nesne olduğuna işaret etmektedir. İdea bir doğa yasası olarak zaman, mekân ve nedensellik altında bulunan nesnenin özündedir ve söylediğimiz gibi bu kalıplarla örtülmüştür. İdea ancak burada upuygun bir nesne olarak kendinde şeyden ayrılmaktadır.³⁴

“Her temel evrensel doğa kuvveti aynı zamanda en içsel özü itibariyle istemenin daha aşağı seviyelerdeki nesneleşmesinden başka bir şey değildir; bütün bu seviyelere biz Platoncu anlamda ebedi bir idea diyoruz. Bir doğa yasası ise ideanın, tezahürünün kalıbı ile olan alakasıdır. Bu kalıp, zaman, mekân ve nedensellik ve bunlarda birbirleriyle zorunlu ve ayrılmaz bir şekilde bağlantılı ve alakalıdır. İdea kendisini zaman ve mekânda sayısız tezahürde çoğaltır; fakat ideaların bu çokluk kalıplarında ortaya çıkma düzeni net olarak nedensellik yasası ile belirlidir.”³⁵

Bu ifadeler ışığında her ne kadar Schopenhauer Platoncu ideaları tekiler dünyasındaki formlara indirdiğini belirtse de onun tekilerin değişmez doğasındaki formlar olarak eidos yorumu Aristoteles’in Platon’u eleştirdikten sonra kendi düşüncesinde temellendirdiği gibi bir tür ve tekil ilişkisinin doğasına açık kapı da bırakmaktadır. Şüphesiz bu, ideaların nesnelere dünyasında

³² Schopenhauer, *İsteme ve Tasavvur Olarak Dünya*, 119.

³³ Schopenhauer, *İsteme ve Tasavvur Olarak Dünya*, 119.

³⁴ Kaymaz, “Schopenhauer Felsefesinde Platonik Öğeler”, 86.

³⁵ Schopenhauer, *İsteme ve Tasavvur Olarak Dünya*, 240.

kazanabileceği nadir anlamlardan biri olarak Aristoteles'in tür anlamına indirdiği idea yorumuyla da tam örtüşmez. İşte Schopenhauer'ın önemli katkısı da bunu yeni bir formla sunabilmiş olmasıdır.

Platonik İdea: İstencin Sessizleşmesi

Schopenhauer'a göre dünya istemeden ibaret olduğundan, özne deneyimlerinde ve algılamalarında istemenin etkisi altında olarak her bir eyleminde belli bir amaç, çıkar ve arzu gözetir. Bu yaklaşımıyla özne, nesnenin ideasına, asıl kendindeliğine, özüne ulaşamaz. Bir anlamda Platoncu idealara ulaşmak için maddi âlemden sıyrılmakla eşdeğer olan bu süreçte söz konusu faktörler asıl bilgiye ulaşmanın önündeki engellerdir. Söz konusu engeli aşmak ise, ancak ideaları kavrayıp estetik deneyime ulaşmak ile mümkündür. Şöyle ki; özne bilme eylemini yeter neden ilkesinden bağımsız şekilde kavramaya başlar ve Platoncu ideaya yani, sanatın nesnesine ulaşır. Ona göre sanatın nesnesi/estetik, istencin tasarımlarının bir özüdür ve kendinde şeyi kavrama yolunu gösterir. Bu kavrama ile özne hayatın bitmez arzularından bağıni kopararak estetik temaşayı yakalar. Bu tıpkı Platon'un *Timaios* adlı eserde, ruhların bedene bürünmeden önce ideaları saf ve katışıksız olarak temaşa etmesiyle örtüşür.³⁶ Dolayısıyla sanat, Schopenhauer'a göre sakinlik ve hayat ıstırabı içinde bir dinlenme noktasıdır ve onun terimiyle "Hayatın Çiçeği"dir.³⁷ Bu manada Schopenhauer'ın Platoncu süreci, Kant'ın ahlak alanına indirgediği gibi, sanat alanına indirgediği de söylenebilir.

İdealar, istencin şeyler üzerinde gerçekleşme derecesine göre kavranabildiğine göre istenç de bu anlamda kendini gerçekleştirirken hiyerarşik bir ontoloji izlemektedir. İstencin nesneleşme aşamaları ise asıl ideayı oluşturmaktadır. Buna göre idealar, ebedi formlar olarak var olurken kendini asla tekil bir şeyde var etmemektedir. Çünkü tekiler kendi başlarına değişip yok olma ve var olma eğilimindedir. Bundan dolayı sabit aşamalarda, aynı ve değişmeden kalan aşamalarda istencin nesneleşmesi ebedi formlar/idealar halini almaktadır ve hiçbir yeter nedenin etkisinde değildir. Bu bir bakımdan Platoncu anlamda pay alma ilişkisine benzer bir durumdur. Zira pay almak, ideanın kendisine dönüşmek değildir. Bu sabit aşamalara ise özne, derin, tarafsız ve amaçsız olarak yani maddi prangalardan kurtularak idealara erişebilmekte ve estetik deneyimini gerçekleştirirebilmektedir.³⁸ Özne ne zaman ki alışılageldik tüm düşünme biçimlerini askıya alır, nesneyi sadece olduğu haliyle, çıkar, arzu ve amaç gütmekten algılamaya başlarsa işte o zaman estetik deneyimi elde eder. Dolayısıyla özne için deneyimlediği nesne tüm zaman, mekân ve nedensellik etkilerinden uzak kalarak, olduğu haliyle ona görünür ve böylelikle isteme bir süreliğine sessizleşerek, özneyi terk eder. En son aşamada ise özne, şeyleri asıl değişmez doğa haliyle kavrayabilmektedir. Dolayısıyla idealara ulaşabilmektedir. Özne artık saf bilme öznesidir. Özne saf bilen aşamasına ulaştığında istemeden sıyrılarak nesnel bilgiye, idealara ulaşır. Bu sayede kendinde şey, yani isteme alanını da kavrama imkânını yakalar.³⁹

³⁶ Platon, *Timaios*, 51de vd.

³⁷ Cartwright, *Schopenhauer*, 273-274.

³⁸ Cartwright, *Schopenhauer*, 273-274.

³⁹ Janaway, *Düşüncenin Ustaları, Schopenhauer*, 96.

“Ruh gücümüz tarafından yükselip yeterli temel ilkenin kalıpları tarafından yönlendirilmeyi bıraktığımızda, aklın kavramlarının zihne hakim olmasına izin vermeyip tüm bunların yerine ruhumuzun gücünü algıya yükleyerek ve içinde eriyerek bilincimizi doğal nesnenin tefekkürü ile doldurduğumuzda, bireyselliğimizi ve istememizi unutup saf özne olarak var olduğumuzda ve bütün bilinç tek bir algısal imge ile kaplandığında, nesne diğer şeylerle olan bütün ilişkilerden koptuğunda bizler artık daha fazla olduğu haliyle tekil bir şeyi değil idea’yı, ebedi formu, bu seviyedeki istemenin dolaysız nesneliliğini idrak ederiz. Ve tam da bu yolla, bu algı ile dolmuş olan kişi daha fazla birey değildir, zira birey böylesi bir algı içinde kendini kaybetmiştir ve o, saf, istemesiz, ızdırapsız, zamansız idrakin öznesidir.”⁴⁰

Schopenhauer’a göre böyle bir özne artık idrakin saf öznesi halini alır. Buna göre nesnelere ona oldukları haliyle, sadece idea boyutunda görünürler. Saf bilen, sıradan tekilleri deneyimleyen bireysellikten çıkarak idealara ulaşır. Sıradan birey istemenin hizmetinde iken, saf bilen özne kendi idrakinin özgürlüğüne varmış, aracılar olmadan nesnenin özüne nüfuz etmiştir. Bu Platoncu anlamda doksa içerikli bireysel yargı düzeyindeki kişinin, yeniden hatırlayarak filozof/diyalektikçi seviyesine ulaşması gibidir. Bir diğer ifadeyle Schopenhauer’ın dehasıdır. Özne idealar seviyesine ulaştığında tasavvur olarak dünya onun için bir ıstırap halinden çıkarak, mükemmel ve saf bir şey olarak en üst seviyeye yükselir. Bu seviyede ise, kendinde şey olan isteme, ulaşabileceği en tam nesneleşmeye ulaşır.⁴¹

“Çünkü böylece birey sadece bilen ve bundan böyle istemeyen bir özneye dönüşür; ancak o yine de tam bu şekilde kendinin ve etkinliğinin bilincinde kalır. Bildiğimiz gibi isteme olarak dünya ilk dünya, tasavvur/tasarım olarak dünya ikinci dünyadır. İlki şiddetli arzulamanın, dolayısıyla ızdırabın ve bin türlü elemin dünyasıdır. Hâlbuki ikinci dünya esas itibarıyla kendince acısızdır; ayrıca görülmeye değer, bütünüyle anlamlı, en azından eğlendirici bir manzara içerir. Bu manzaranın verdiği zevk estetik hazzı oluşturur.”⁴²

Schopenhauer’ın estetik haz kavramı sorduğu şu soruya binaen ortaya çıkmaktadır; “istememizle hiçbir ilgi kurmadan bir nesneyle tatmine ulaşmak ve ondan haz almak nasıl olanaklıdır?” Ona göre estetik haz, tamamıyla istemenin susup sadece saf bilen özneye, karşısındaki algılanım nesnesinin ilişkisi sonucunda doğmaktadır. İsteme olarak ilk dünyada özne sonu gelmez arzu ve isteklerle donanmıştır ve doyurulmadığında bitmez bir ıstırap hali meydana gelir ve doyunluk tam olarak gerçekleşmez yerini yeni bir arzu alır ve bu zincir hayat boyu sürmektedir. Dolayısıyla isteme özne üzerinde üstünlüğünü gerçekleştirdiğinde bitmez arzularla beraber huzursuzluk, acı ve ıstırap meydana gelir.⁴³ Çünkü istemenin kendisinin bir nesnesi olmadığından hiçbir zaman doyum noktasına ulaşamaz. Bunun bir sonucu olarak Schopenhauer için ıstırap ve acı varoluşun temel

⁴⁰ Schopenhauer, *İsteme ve Tasavvur Olarak Dünya*, 293.

⁴¹ Schopenhauer, *İsteme ve Tasavvur Olarak Dünya*, 294.

⁴² Schopenhauer, Arthur, *Güzelin Metafizigi*, çev. Ahmet Aydoğan, (İstanbul: Say Yayınları, 2018), 26.

⁴³ Schopenhauer, *Güzelin Metafizigi*, 11.

özelliğidir. Nedeni ise istemenin sonsuz arzularına öznenin bir direnç göstererek karşı koyması, köleliğinden kurtularak özgürleşme aşamalarına yaklaşması anlamına gelmesidir.⁴⁴ Özetle, Schopenhauer'a göre haz duyma ve bunun sonucunda gelen mutluluk bir arzunun gerçekleşmesiyle oluşur ve aslında istemenin gerçekleşmesi ve amacına ulaşmasıdır. Bu ise, geçici bir haz ve mutluluktur. Bu mutluluk istemeye dayandığından hemen ardından acıyı da beraberinde getirir. İsteme herhangi bir hazzın, mutluluğun eksikliğinden doğar ve doyurulduğunda bu eksikliğe hemen bir yenisi daha eklenir. Buna göre özne, acı ve haz arasında süreklilik arz eden bir gelgit içerisinde. Schopenhauer buradaki isteme öznesini Ixion'un tekerleğine benzetir. Ixion, Danaid'lerin eleğiyle durmadan su çeker ama yine de susuzluğu hiç dinmeyen Tantalus'tur. Buna göre istemeye hiçbir ilgi kurmadan bir nesneyle tatmine ulaşmak ve ondan haz almanın tek olanağı idealara ulaşmaktır. Bu ise estetik deneyimden kaynaklanan istemenin susma halidir. Asıl gerçek mutluluk ve süreklilik arz eden bir haz burada yatar. İşte Schopenhauer istemeden kaynaklanan mutluluk ve haz kavramını idealardan kaynaklanmasına göre farklı olarak kullanır. Ona göre idealara ulaşan özne, huzur ve yücelmişlik içinde mutluluğa ulaşır. Sıradan kavrayışlar, ideaların kavranmalarıyla ortaya çıkan haz için yeterli değildir.⁴⁵

“Bundan dolayı şimdi bizler bilincimiz isteme ile dolu olduğu, kendimizi bitmeyen umut ve korkuları ile arzuların yığılmasına teslim ettiğimiz ve istemeye tabi olduğumuz müddetçe ne daimi bir mutluluğa ne de huzura kavuşabiliriz. İstemenin sürekli taleplerine yönelik ilgi bilinci sürekli işgal edip hareket ettirir; fakat huzur olmadan hakiki saadet mümkün değildir İşte bu şekilde isteklerin öznesi, Ixion'un tekeri üzerine gerilmiş olarak döner durur.”⁴⁶

İdealar istemenin uygun nesneleşmesidir. Özne estetik tefekkür ile bu ideaları kavrayarak kendinde şey yani istemeyi de kavrayabilmektedir. Bu kavrama görüldüğü üzere bir nesne üzerinde gerçekleşmektedir. Aslında bilinemez olan kendinde şey, kendisini bir nesnede açığa vurmaktadır. Buradan varılan sonuçla idea, bilinen bir nesnedir ve tasarım dünyasıdır. Bir nesne olmasından dolayı kendinde şeyden ayrılır. İdealar nesnenin altındaki esas özü kapsamaktadır. Tüm yeter nedenlerden yani, zaman, mekân ve nedensellik etkilerinden uzaktır. O, kendi başına bir şeydir. Kendinde şey işte bu mükemmel nesnede nesneleşir, kendini açığa vurur. Artık keşfedilen idea, neye ait ise o türün ideası haline gelir. Bunu algılayarak yüce huzura eren ise, saf bilme öznesidir. Artık o, güzelin algılayandır. Güzel algılanıp, estetik kavrayış gerçekleştiğinde özne sürekli ıstırabının önüne artık bir set çeker.⁴⁷

“Güzelde biz her zaman canlı ve cansız doğanın temel ve asli biçimlerini, dolayısıyla Platon'un idealarını kavrarız ve bu kavrayışın içinde onun koşulu olarak bu biçimlerin müteakibi,

⁴⁴ Cevizci, *Felsefenin Kısa Tarihi*, 467.

⁴⁵ Janaway, *Düşüncenin Ustaları, Schopenhauer*, 98.

⁴⁶ Schopenhauer, *İsteme ve Tasavvur Olarak Dünya*, 314.

⁴⁷ Janaway, *Düşüncenin Ustaları, Schopenhauer*, 102-103.

*iradeden bağımsız bilme öznesi, bir başka ifadeyle, amaçları ve tasarıları olmayan bir saf akıl vardır. Bir estetik kavrayış gerçekleştiğinde irade onunla birlikte bilinçten bütünüyle kaybolur.*⁴⁸

Saf bilme öznesi nesnenin özüne indiğinde bilinci kısa süreliğine kaybolur, dış dünya ile bağlantısı kesilir, ideayla kendini bir ve tek görmeye başlar. Bunun tersinde ise, özne temaşa ettiği nesneden ne kadar kendini ayrı düşünürse ideaları bilmesi pek olanaklı gözükmemektedir. Saf bilme öznesi bir kez ideayı kavradığında, gerçeklik alanı da önünde açılmaya başlar. İdealar, doğada keşfedilmeyi bekleyen nadide ve mükemmel nesnelere. Özne bu nesneye nüfuz ettiğinde dış dünyanın üzerini bir perdeyle kapatmış gibidir. Sonucunda ise özne istemenin nesneleştiği şey üzerine derin estetik tefekküre dalar, sonrasında da istemeden bağımsız bir şekilde estetik hazı yakalar.⁴⁹

*“...saf tefekkür, algıya gömülme, kendini nesnede kaybetme, tüm bireyselliği unutma, yeterli temel ilkesini izleyip yalnızca ilişkileri kavrayan idrak tarzını ortadan kaldırma olarak ideanın idraki için geçerli olan haldir. Böylece algılanan tekil şey –aynı anda ve ayrılmaz olarak- kendi türünün idealğine yükselir. Ve idrak eden birey de istemesiz idrakin saf öznesine dönüşür ki bu halde de ne biri ne de öteki zamanın akışında veya başka tür ilişkilerde yer alır. Bu haldeyken kişinin güneşin batışını bir saraydan mı yoksa bir hapisaneden mi gördüğü hiç fark etmez”*⁵⁰

Bu ifadelerden anlaşıldığı gibi, yeniden hatırlamayı gerçekleştiren ve fenomenler dünyasının karmaşası karşısında ışığını kaybetmeyen Platoncu filozof gibi, Schopenhauer’ın öznesi de nesnelere dünyasındaki kargaşa ve ıstıraptan kurtulur.

İdealara Ulaşan Deha

Schopenhauer’a göre deha, yeter neden/temel ilkesinden bağımsız olarak ideaları kavrama yeteneğine sahip, tekilde evrenseli görebilen kişidir. Bu kişi büyük sanatçılar ve büyük filozoflardır. Onlarda aşırı bir zekâ ve üstün görme yetisi bulunur. Onlar bu yetiler sayesinde istençlerinden bağımsız olarak kavradıkları idealar sayesinde şeyleri daha nesnel biçimde görme fırsatını yakalarlar. Buna göre deha, tekil olan bir meşe ağacında bile evrensel bir ideayı kavrayabilmektedir.⁵¹ Dolayısıyla öznenin ideaları kavraması dehayı sıradan bir özne durumundan çıkartıp saf idrakin kapasitesi, öznesi olma konumuna yükseltir. Bunu ise sahip olduğu yüksek zekâ düzeyi ve görme yetisiyle yapar. Bu yüksek zekâ düzeyi herkeste az ve farklı derecelerde bulunur. Böylelikle insanlar çeşitli güzellikte sanat eseri üretebilmekte ve onlardan zevk alabilmektedir. Bu bir bakıma farklı kişilerin *doksa*’dan *alethes doksa*’ya, *alethes doksa*’dan *episteme*’ye uzanan bir süreç⁵² olarak değerlendirilebilecek yeniden hatırlama sürecindeki çeşitli aşamalarda idealara yönelik yolculuklarına benzer. Ama Platon’da sadece filozofların hakikate eriştiği gibi, Schopenhauer’da da herkesin bu süreci tamamlayabileceği anlamına gelmez. Eğer herkes aynı zekâ düzeyine sahip olsaydı ve idrakin saf

⁴⁸ Schopenhauer, *Güzelin Metafiziği*, 26.

⁴⁹ Janaway, *Düşüncenin Ustaları*, Schopenhauer, 102-103.

⁵⁰ Schopenhauer, *İsteme ve Tasavvur Olarak Dünya*, 315.

⁵¹ Cartwright, *Schopenhauer*, 277.

⁵² Platon, *Theaitetos*, 201 vd.

öznesi olma kapasitesine erişseydi “güzel” kavramının onlar için hiçbir anlam ve önemi olmayacaktı.⁵³ Tekilde evrenseli görmek demek Schopenhauer’a göre “dünyanın kendisini gördüğü göz” demektir. Şöyle ki birey, ideaları kavrarken tek bir birey halinden çıkarak insanlığın tümüne ait olan bir özneye dönüşür. İdrakin saf öznesi ideaları kavrayarak istemeyi sessizleştirir, susturur. Bu durumda özne bu estetik deneyimle zihni istemeden kurtararak bağımsızlaşır ve tekilde evrenseli görme konumuna erişir.⁵⁴ Bu tıpkı Schopenhauer’ın “bir şair, insanlığı temelden ve derinden tanır ama insanları pek de anlamaz; kolay aldatılır ve kurnaz insanların elinde bir oyuncak olur.”⁵⁵ sözleriyle ifade ettiği bir durumdur.

Deha, idealar karşısında aldığı zevki sürdürmek ister ve devamlı olarak onu yaşamak ister. Bu tekrar etme kendisini sanat eserinde gösterir. Yani deha, ideaları kavramanın verdiği coşkuyla adeta taşar. Bu taşma, sanat eserinde somutlaşır ve hazzın devamını sağlamaya, diğer insanlara da istemeden bağımsız bu hazzı yaşatmaya yöneliktir. Dolayısıyla insanlar dünyayı dehanın, sanatçının gözleriyle algılamaya başlarlar. Bu tıpkı dehanın kavradığı özleri sanat eserinde betimlemesi ve sıradan insanların bu hakikati oradan alarak kendilerinin eserlerinde taklit etmesi gibidir. Dehanın bu yeteneği aslında doğuştan olsa da o, ideaları sürekli kavrama isteğinin sonucu olarak yaptığı sanat eserleriyle bunu sürekli hale getirmektedir.⁵⁶

Sanat eseri, dehanın iradesini, hedeflerini, amaçlarını ve yeter nedeni geride bırakarak sadece saf nesnel olarak ideaları estetik deneyimle kavrayarak saf bilme durumunda ortaya çıkarmış olduğu sonuçtur. Bu kavrayıştaki sezgisel bilgi asıl sanat eserinin özünü, ruhunu oluşturmaktadır ve iradeden, istemeden bütünüyle ayrı saf bir bilmenin sonucudur. Deha bu sezgisel bilgiyi olağanüstü bir dikkat sayesinde elde eder. Bu yüzden o sıradan insanların görmediği ve kavrayamadığı şeyleri en açık ve canlı haliyle kavrar. Bu kavramadaki bilgi istemeden tamamen bağımsız olarak gerçekleşir. Sıradan insanlardaki zekâ, tümüyle istemenin hizmetindeyken, dehada zekâ istemeden bağımsız olarak işler.⁵⁷

Schopenhauer’a göre deha, istemeye tam bir şekilde hizmet eden insanlardan ayrı olarak daha güçlü bir gelişmişlik düzeyine sahiptir. Normal insanlarda isteme zihnin üçte ikisini kaplıyorken, dehanın zihninin sadece üçte biri istemendir. Deha, istemeden tamamıyla bağımsız değildir. O, güçlü duygulara ve yeniden üretme, ayrıntıları görebilme gibi üst düzey yeteneklere sahip olduğundan istemeden bağımsız olarak iş görebilmektedir.⁵⁸ Deha, yalnızca fiili bir deneyimle gördüklerini sanat eserinde aktarmaz. Bunun da ötesine geçerek, sıradan deneyimden daha üstün, keskin ve açık olarak gerçekliği yansıtır. Kavramsal düşünme ya da rasyonel olarak planlanan bir sanat, dehanın ideaları kavrayarak yaratıcı algıyla elde ettiği sanattan tamamıyla ayrıdır. Schopenhauer’a göre gerçek sanat

⁵³ Schopenhauer, *İsteme ve Tasavvur Olarak Dünya*, 312.

⁵⁴ Janaway, *Düşüncenin Ustaları*, Schopenhauer, 103.

⁵⁵ Schopenhauer, *İsteme ve Tasavvur Olarak Dünya*, 312.

⁵⁶ Schopenhauer, *İsteme ve Tasavvur Olarak Dünya*, 313.

⁵⁷ Schopenhauer, *Güzelin Metafiziği*, 30-31.

⁵⁸ Janaway, *Düşüncenin Ustaları*, Schopenhauer, 103.

dehanın ortaya koyduğu sanattır. Ona göre “Yaşamda yararlı, bilimde kullanışlı, gerekli ve üretici kavram, sanatta tümüyle kısır ve verimsizdir.”⁵⁹

Schopenhauer, dehaları toplum kabullenimleri bakımından da deliler ile benzetmektedir. O, bu kanısına bir tımarhaneyi gözlemleyerek varmıştır. Bu düşüncesini de yine Platon’un mağara benzetmesiyle ilişkilendirir. Işığı görmek için karanlığı terk eden özne, ideaları kavradığında, mağaradakiler için o artık bir delidir. İstencin baskısından kurtulmuştur ve artık Ixion’un tekerleği durmuştur ve istencin köleliğini reddetmiştir. İdealara ulaşan deha artık sıradan insanların her gün deneyimlediği tekil şeyleri değil, tekilde evrenseli görmeye başlamış, sıradan insanların günlük hayattaki hayali anılarından uzaklaşıp, her günkü gerçeklikten kendini koparmıştır.⁶⁰ Dolayısıyla dehalara insanlar arasında sık rastlanmaz ve insanlık geneline göre bir anlamda doğal değildirler. Bunun sebebi çoğunluk olarak sıradan insanların amaçları doğrultusunda şeylere ulaşma istekleridir, yani istemenin etkisi altındadırlar ve ideaları kavrama yeteneğinden de yoksundurlar. İşte dehalara ve delilere garip gözlerle bakılmasının sebebi burada yatar. Çünkü onlar sıradan yaşamın akışında yer almamaktadırlar. Sıradan yaşamdan kendilerini ayrı tutmaları, buldukları zaman ve mekâna uyum sağlamamaları ve yüksek imgelem yetileri onları diğer insanlardan farklı kılmaktadır.⁶¹ Bu betimlemelerin Platon’un diyalektikçi tasvirleriyle örtüştüğü ortadadır.

Sonuç

Schopenhauer’ın felsefesine Platon’un idealarını dâhil etmesi Kant’ın numenlere yönelik yaklaşımı ve bilme sorunu nedeniyledir. Kant felsefesini inceleyen Schopenhauer, Kant’ın kendinde şey alanına dair bilinemezlik düşüncesini onun felsefesi açısından eksik bulur. Ona göre Kant felsefesinin en eksik tarafı kendinde şey alanını bilinebilirlikten çıkarmasıdır. Schopenhauer ise Platon’un idealarını kendinde şeyin insanlara görünme tarzı olarak karşılık geldiğini söyler. Bu sayede filozof, Kant’ın felsefesindeki eksik tarafı Platoncu temelden yeniden yorumlar. O, fenomenler alanındaki değişim ve yeter neden etkilerinden bağımsız olarak, insanın aklıyla gerçeği ve ebedi formları kavrayabileceği bir alan olarak kendinde şey/numen alanını idealar sayesinde kavrama olanağını öne sürer.

İdeaların nasıl kavranabilirliği noktasında ise yine Platon’un düşüncesinden yararlanır. Ona göre tüm varlık alanı amaçsız ve kör olan istemenin/kendinde şeyin nesneleşmesidir. Buna göre yine ideaları tıpkı Platon’un yansıma kavramıyla paralel olarak yakalayabiliriz. Şöyle ki; tüm varlık alanı istemenin nesneleşmesi ise özne ideaları fenomen alandaki varlıklar üzerinden kavrayabilmektedir. Bu kavrama ise her varlıkta farklı olarak gerçekleşen aşamalardır. Söz konusu olan aşamalar asıl ideaları oluşturur. Çünkü istemenin nesneleşmesi olmasından dolayı değişkenlik gösteren fenomenler alanında değişmez ve kesinlik arz eden tek şey bu aşamalardır. Buna göre idea dediğimiz şeyler tek tek varlıklarda bulunmaz. Tekil olan varlıklar sabit ve değişmez bir türe ait olduğundan bu aşamaları yani

⁵⁹ Janaway, *Düşüncenin Ustaları, Schopenhauer*, 104.

⁶⁰ Cartwright, *Schopenhauer*, 277-278.

⁶¹ Janaway, *Düşüncenin Ustaları, Schopenhauer*, 105.

ideaları upuygun nesnel bilgi halini almış şeylerin doğasında kalıcılıklarda aramak gerekir. Bu şekilde ideaları kavrayan özne istemeyle bağıni koparmış onu sessizleştirmiştir. Özne saf bilme ile en yüksek mükemmelliğe erişerek fenomen alanın yeter neden etkisinden bağımsız hale gelmiş, kendinde şey alanına nüfuz etmiştir. Özne artık estetik bir deneyim gerçekleştirmiştir ve sanatın nesnesini deneyimlemeye başlamıştır. Schopenhauer buna *estetik temaşa* adını vermiştir. Buna göre idealar Platon'un yansıma düşüncesinden hareketle Schopenhauer felsefesinde de yeter neden ilkesinin altında bulunan nesnenin özündedir ve bu kalıplarla örtülmüştür.

Schopenhauer idealara ulaşan özneyi deha olarak isimlendirir. Dehalar, yüksek zekâyâ ve görme yetisine sahip olarak dünyaya gelirler yani bu yetiler özneye doğuştan gelmektedir. Schopenhauer'a göre dehalar artık istemenin etkisinden kurtulmuş, varlıkları en nesnel, gerçek halleriyle görmeye başlamış saf bilme özneleridir. Dolayısıyla dehalar ideaları kavrayarak saf bilme düzeyine eriştiklerinden ve aynı zamanda tekilde evrenseli görme halini aldıklarından çeşitli güzellikte sanat eseri ortaya çıkarabilmektedirler. Sanat eseri dehanın yeter nedeni, amaç ve isteklerini geride bırakarak saf bilme durumunda ortaya çıkarmış olduğu sonuçtur. Deha, Schopenhauer'a göre diğer insanların gözünde Platon'un mağara benzetmesine ilişkin olarak mağaradan çıkmış ve mağara halkı tarafından dışlanan, ebedi formları ve değişmez bilgiyi yakalamış bir delidir.

Kaynakça

- CARTWRİGHT, David E. *Schopenhauer*. çev. Sibel Erduman. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2020.
- CEVİZCİ, Ahmet. *Felsefenin Kısa Tarihi*. İstanbul: Say Yayınları, 2015.
- ECO, Umberto. *Antik Yunan Felsefe Tarihi 1*. çev. Leyla Tonguç Basmacı. İstanbul: Alfa Yayınları, 2012.
- JANAWAY, Christopher. *Düşüncenin Ustaları: Schopenhauer*. çev. R. Çağrı Ataman. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 2007.
- KAYMAZ, Murat. "Schopenhauer Felsefesinde Platonik Öğeler", *Felsefe Arkivi*, Sayı: 47, (2017/2). 81-97.
- PETERS, Francis E. *Antik Yunan Felsefe Terimleri Sözlüğü*. çev. Hakkı Hünler. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2004.
- PLATON. *Devlet*. çev. Hüseyin Demirhan. İstanbul: Sosyal Yayınlar, 2002.
- PLATON. *Gorgias*. çev. M. C. Anday, *Diyaloglar içinde*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 9. Basım, 2012.
- PLATON. *Kratylos*. çev. Erman Gören. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016.
- PLATON. *Menon*. çev. Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları, 2013.
- PLATON. *Phaidon*. çev. Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları, 2015.
- PLATON. *Phaidros*. çev. Furkan Akderin, İstanbul: Say Yayınları, 2015.
- PLATON. *Protagoras*. çev. N. Şaz Kösemihal. İstanbul: Sosyal Yayınlar, 2001.
- PLATON. *Sofist*. çev. C. Karakaya. İstanbul: Sosyal Yayınlar, 2000.

- PLATON. *Symposion* (Şölen). çev. C. Karaya. İstanbul: Sosyal Yayınlar, 2000.
- PLATON. *Theaitetos*. çev. M. Gökberk. *Diyaloglar-2* içinde, İstanbul: Remzi Kitapevi, 4. Basım, 1994.
- PLATON. *Timaios*. Erol Güneş-Lütfi Ay. İstanbul: Sosyal Yayınlar, 2011.
- SCHOPENHAUER Arthur. *Güzelin Metafiziği*. çev. Ahmet Aydoğan. İstanbul: Say Yayınları, 2018.
- SCHOPENHAUER, Arthur. *İsteme ve Tasavvur Olarak Dünya*. çev. A. Onur Aktaş. Ankara: Doğu Batı Yayınevi, 2020.
- TEMİZKAN, Veli "Platon'un Menon Diyalogunda Anemnesis Kuramı", *Turkish Studies*, Vol. 11/2, (Winter, 2016). 1173-1192.